

A H2O a tehetségekért Program keretén belül alkalmazott *Komplex Instrukciós Program* egyéves alkalmazási tapasztalatainak összegzése

© K. NAGY Emese

Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Miskolc

k.nagy.emese@t-online.hu

Az előadás célja a *H2O a tehetségekért program* keretén belül alkalmazott speciális kooperatív technikán alapuló Komplex Instrukciós Program alkalmazási eredményeinek bemutatása a módszert egy éve alkalmazó iskolák eredményein keresztül.

A H2O a tehetségekért program

A 2009-től működő *H2O program a tehetségekért* arra hivatott, hogy elterjesszen egy, a heterogén tanulói csoportok nevelésére kiválóan alkalmas oktatási módszert, amelyben a kognitív képességek fejlesztés mellett nagy hangsúlyt kap a tanulók viselkedésének a formálása, a szocializáció is. A módszer egyaránt alkalmas a tanulásban lemaradt, az alulteljesítő, a megfelelő ütemben haladó és a tehetséges gyerekek együttnevelésére. A fentiekén kívül a programnak pedagógusokra kifejtett hatása is érezhető, amely a tantestületen belüli pedagógiai kultúraváltásban mutatkozik meg (K. Nagy, 2012). A program elemei:

- Komplex Instrukciós Program
- Logikai Táblajáték Program
- Generációk Közötti Párbeszéd Program

Az iskolák munkáját a TABELLO nyelvoktató program támogatja.

A programban résztvevő iskolák

Jelenleg a programban tíz iskola közel 1800 tanulója és 208 pedagógusa vesz részt. A módszert 2000-ben a hejőkeresztúri iskola *Hejőkeresztúri Modell* néven dolgozta ki, amely iskola a *H2O program* létrejöttétől a program bázisiskolája.

A *Hejőkeresztúri Modellt* először adaptáló intézmény a budapesti IX. kerületi Molnár Ferenc Általános Iskola volt. Az adaptációra 2010-ben került sor. A hejőkeresztúri és a Molnár Ferenc iskola mellett 2011-től további nyolc iskola vezette be a módszert a mindennapi tanításába.

Az iskolák összetételükben igen különbözőek. Három iskola Budapesten (VI., IX., XV. kerület), további három Pest megyében (Szentmártonkátá, Tápióbicske, Galgamácsa), két iskola Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (Hejőkeresztúr, Bükkaranyos) és egy-egy iskola Hajdú-Bihar (Hencida), illetve Zala megyében (Rezi) található. Az iskolák tanulói összetétele eltérő. Van olyan iskola, ahol a tanulók közel 100%-a hátrányos helyzetű (Hencida), de van olyan iskolánk is, amelyikben a hátrányos helyzet elenyésző (Rezi). A fenntartókat tekintve a tíz iskolából kettő egyházi fenntartású (Rezi, Szentmártonkátá).

A program bevezetése óta a tanulói összetételben nagy változás tapasztalható a budapesti IX. kerületi iskolában, mivel a kezdeti több, mint 50%-os hátrányos helyzetű tanulói arány mára 10% alá csökkent. Ennek magyarázata, hogy a programnak a tanulók teljesítményére kifejtett pozitív hatása miatt az eddig a körzetből máshová elvándorolt nem hátrányos helyzetű gyerekeket szüleik most már ebbe az iskolába íratják be, hozzák vissza. Három év alatt a megelőző évek 20 főnél kevesebb létszámmal indított első évfolyamainak a létszámához képest 2011-ben 60 fő felé, 2012-ben 80 fő felé emelkedett az iskolába beíratottak száma.

1. táblázat. A program résztvevő H2O iskolák

<i>Iskola megnevezése</i>	<i>tantestület létszáma</i>	<i>tanulói létszám</i>	<i>ebből HH</i>	<i>ebből HHH</i>	<i>ebből SNI</i>

2001. szeptembertől alkalmazza a programot – bázisiskola

Hejőkeresztúr, IV. Béla Körzeti Általános Iskola	20	224	154	113	15

2010. szeptembertől alkalmazza a programot

Budapest, Molnár Ferenc Általános Iskola	34	226	150	114	5

2011. szeptembertől alkalmazza a programot

Budapest, XV. kerület, Czabán Általános Iskola	33	230	149	115	27
Bükkaranyos, Általános Iskola	8	55	50	43	3
Galgamácsa, Körzeti Általános Iskola	17	159	54	0	7
Hencida, Általános Iskola	15	118	10	107	31
Rezi, Család Általános Iskola és alapfokú Művészeti Intézmény	12	74	34	12	7
Szentmártonkáta, Székely József Református Általános Iskola	12	154	76	22	11
Tápióbicske, Földváry Károly Általános Iskola	26	319	168	73	8
Budapest, VI. kerület, Vörösmarty Mihály Általános Iskola	40	238	180	89	75

A jelölések jelentései: HH – hátrányos helyzetű tanuló; HHH – halmozottan hátrányos helyzetű tanuló; SNI – sajátos nevelési igényű tanuló

Pedagógiai kultúraváltás a tantestületekben

A H2O a tehetségekért program célja a Hejőkeresztúri Modell elterjesztése és alkalmazása olyan iskolákban, ahol a tanulói összetétel heterogenitása arra készíti a pedagógusokat, hogy átgondolják eddigi munkájukat és megoldást találjanak a megváltozott összetételű tanulói csoportok nevelésére-oktatására. A program lehetőséget ad a pedagógusoknak a hatékony tanítási óra megszervezésére (Komplex Instrukciós Program), a szabadidő ésszerű és élvezetes eltöltésére (Logikai Táblajáték Program) valamint a szülővel történő együttműködés erősítésére (Generációk Közötti Párbeszéd Program). Az intézményekben bevezetett programok:

1. A *Komplex Instrukciós Program* olyan tanítási módszer, mely lehetővé teszi a tanárok számára a magas szintű csoportmunka szervezését olyan osztályokban, ahol a tanulók közötti tudásbeli különbség és kifejezőképesség tág határok között mozog. A Program azért alkalmas a hátrányos helyzetű, tanulásban lemaradt tanulók esélyegyenlőségének megteremtésére az osztálytermi munkában, mert az osztályon

belüli rangsorbeli problémák felismerhetőkké és kezelhetőkké válnak; a csoportfoglalkozások alatt a heterogén összetételű osztályokban a speciális instrukciós eljárás alkalmazásán keresztül lehetőség nyílik a tanulóknak az együttműködési normákra történő felkészítésére és a sokféle, eltérő képességet megmozgató tananyag alkalmazásával a felszín alatt megbúvó képességek kibontakoztatása.

Az iskolákban bevezetett, kötelező tanórai és nem kötelező tanórán kívüli *logikai- és táblajáték-foglalkozások* fő célkitűzései között szerepel a gyerekek értelmi képességének, fejlesztése, a szabadidő igényes, tartalmas eltöltése, a társas élet, a szociabilitás erősítése, a rendszeres megmérettetés, versenyzés és a hagyományápolás.

A jó közösségi iskola jellemzője az iskola nyitottsága. A nyitottság egyrészt azt jelenti, hogy a szülők aktív szerepet vállalnak az iskola életében, másrészt az intézmény olyan szolgáltatásokat nyújt, amelyet nem csak a diákok vehetnek igénybe. A *Generációk Közötti Párbeszéd Program* a fenti törekvéseket valósítja meg.

A továbbiakban a Komplex Instrukciós Program bevezetésének tapasztalatait foglaljuk össze.

Az iskolák mutatóiban bekövetkezett változások

A hejőkeresztúri iskola az elmúlt 13 évben már bizonyította a program hatékonyságát. Az iskola 70%-os hátrányos helyzetű tanulói összetétele ellenére minden gyerek továbbtanul, 65-70%-uk érettségit adó intézményben (a hasonló tanulói összetételű iskolákban ez az arány 30-40%). A gyerekek zöme a megye legjobb középiskoláiban tanul tovább, többek között a miskolci Földes Ferenc Gimnáziumban. Volt már olyan évfolyam, hogy az elballagott nyolcadikosok 20%-a kezdte meg a következő tanévet ebben a középfokú oktatási intézményben. A már említett budapesti Molnár Ferenc iskola szintén sikeresen működik. A továbbiakban a programba egy éve belépő iskolák mutatóiban bekövetkezett változást kívánjuk bemutatni. Az adatok elemzésénél különös figyelmet fordítunk az igazolatlan hiányzásokra és a bukások számára. A kutatások azt támasztják alá, hogy a program bevezetését követő fél éven belül a tanulók viselkedésében pozitív változás következik be, a tanulmányi eredményekben a változás azonban csak 4 év elteltével érzékelhető.

2. táblázat: Az iskolák mutatói

Iskolák	Pedagógusok száma / fő	Tanulók száma / fő	HH tanulók száma / fő	HHH tanulók száma / fő	SNI tanulók száma / fő	10 óránál többet hiányzó fő	Bukott tanulók / fő	Érettségit adó középiskolába továbbtanulók száma
Budapest								
Czabán 1-8. osztály								
2010/2011	30	230	149	115	27	44	27	12 (43%)
2011/2012	30	218	142	75	25	32	16	16 (59%)
2012/2013	28	202	110	66	17			
Budapest								
Vörösmarty 1-8. osztály								
2010/2011	35	237	131	47	57	49	16	19 (55%)
2011/2012	42	220	118	39	56	27	9	19 (60%)
2012/2013	40	197	101	30	52			
Hencida 1-8. osztály								
2010/2011	14	117	116	107	31	17	13	4 (29%)
2011/2012	15	117	117	107	31	19	7	3 (23%)
2012/2013	13	114	114	105	31			
Bükkaranyos 1-8. osztály								
2010/2011	5	56	50	43	3	1	2	0
2011/2012	6	65	56	46	3	4	0	0
2012/2013	7	60	53	40	3			
Tápióbicske 1-8. osztály								
2010/2011	25	319	168	73	0	44	9	16(39%)
2011/2012	25	308	168	97	5	55	8	16(44%)
2012/2013	24	265	157	89	4			
Galgamácsa 1-8. osztály								
2010/2011	18	159	71	37	7	16	5	17 (60%)
2011/2012	14	154	58	33	4	16	0	21 (65%)
2012/2013	13	147	62	31	2			
Szentmártonkátá 10-8. osztály								
2010/2011	13	154	76	22	13	5	5	9 (47%)
2011/2012	13	156	77	20	10	5	1	6 (50%)
2012/2013	14	152	72	23	9			
Rezi 1-8. osztály								
2010/2011	12	75	34	12	7	1	2	8 (72%)
2011/2012	11	71	29	8	7	2	0	4 (57%)
2012/2013	10	78	42	13	6			

A tíz igazolatlan óránál többet hiányzók számának alakulása

Az adatok ismeretében megállapíthatjuk, hogy a program bevezetését követő egy év elteltével a hiányzások száma a nyolc intézményben csökkent, 177 tanuló helyett már csak 160 tanuló hiányzott tíz óránál (2 nap) többet igazolatlanul. Bár a csökkenés csekély mértékű (9%), mégis jogunk van azt feltételezni, hogy ez a változás a program bevezetésének tulajdonítható.

Megfigyelhetjük, hogy a legjelentősebb mértékű csökkenés a két budapesti iskola esetében következett be, a Czabánban 28%-os és a Vörösmartyban 45%-os értékkel. Mivel mindkét iskolában jelentős a hátrányos helyzetű gyerekek aránya, ez a változás feltételezhetően hosszú távon megmutatkozik majd a gyerekek teljesítményében.

A többi iskolában az alacsony tanulói létszám miatt a tíz óránál magasabb igazolatlan hiányzások számának változásából nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket, de az látható hogy két iskolában, Szentmártonkátán és Galgamácsán, azonos az érték a program előtt mérttel. Az egy-két fővel bekövetkezett változás miatt ebbe a kategóriába soroljuk Rezit és Hencidát is.

Nem tapasztalható pozitív változás Tápióbicske és Bükkaranyos tekintetében. Érdeklődésünkre Tápióbicskén nem tudtak választ adni a kedvezőtlen változásra, míg Bükkaranyoson a kedvezőtlen arányt egy, a faluba beköltöző család és annak az iskolában megjelenő gyerekeinek hiányzásával magyarázták.

A bukások számának alakulása

A bukások számának alakulása minden iskolában pozitív irányú, a nyolc iskola tekintetében a 79 főről 41 főre csökkent, amely több mint 50%-os csökkenési arányt jelent. Az eredmény minden bizonnyal annak a munkának köszönhető, amelyet a pedagógusok a program bevezetésével értek el a tanulásban lemaradt gyerekeknél.

A kedvező változást nagyban segítette, hogy a többféle képességet felszínre hozó tananyag összeállításánál elsődleges cél a tanulók magasabb szintű gondolkodásának előmozdítása volt, egy központi téma, egy alapvető kérdés köré szervezett csoportmunka segítségével. A nyitott végű, több megoldást kínáló feladatok biztosították a tanulók egymástól független, kreatív gondolkodását, problémamegoldó képességének fejlesztését. A feladatok megoldása lehetővé tette a különböző képességek alkalmazását, tehát a különböző szociális háttérrel, tudással rendelkező gyerekeknek alkalma nyílt a feladatok sikeres véghezvitelére, a csoportmunka teljesítésére. Ez a tanulásban lemaradt gyerekek teljesítményét valószínűleg nagyban előremozdította.

A program alkalmat adott a pedagógusoknak a diákok között kialakult státusproblémák kezelésére. A Komplex Instrukció Programban a tanár célja az volt, hogy minden diáknak megadja a lehetőséget a munkában való egyenrangú munkavégzésre, tudatosította, hogy mindenkinek van olyan képessége, amely alkalmassá teszi a feladatok megoldásában való sikeres közreműködésre.

Érettségít adó középiskolában történő továbbhaladás

Bár az iskolák adatai alapján arra következtethetnénk, hogy az érettségít adó iskolákba történő továbbtanulási arány kedvezően alakult, óvatosan bánunk ezzel a kijelentéssel, mivel a tanulmányi eredményben, a tudásban történő előrehaladás a program bevezetését követő negyedik-ötödik évben mutatkozik meg. A látszólagos kedvező eredmény feltételezésünk szerint annak tulajdonítható, hogy a gyerekek – különösen a tanulásban lemaradtak – a program szerinti tanítási órákon aktívan vesznek részt a feladatok megoldásában, amely „helyzetbe hozza” őket. Ez a teljesítmény a többi, hagyományos (frontális, hagyományos csoportmunka, differenciált tanulásszervezés) tanítási órára is hatással van.

Óvatosan kell következtetést levonni az egyes iskolák összehasonlításánál is, hiszen abból az iskolából, ahol közel 100% a hátrányos helyzetű tanulók aránya, nagy valószínűséggel kevesebben mennek érettségít adó iskolába, mint onnan, ahol ez az arány 10% körüli.

Pedagógusok véleménye a programról

Nyitott kérdőíves felmérést végeztünk arra vonatkozóan is, hogy a program bevezetését követően milyen pozitív tapasztalatokat szereztek, illetve milyen nehézségekkel néztek szembe a pedagógusok az órai munka során. A pedagógusoktól az alábbi jellemző válaszokat kaptuk a program hatékonyságával kapcsolatban:

- „A program bevezetését követő negyedik hónapban pozitív változás következik be a gyerekek viselkedésében, fegyelmezettekké válnak a tanórán.”
- „Megszűntek a lopások tanulóink körében, a diákok egyre inkább elfogadják az iskola házirendjét, a magatartási normákat a tanórákon és a szünetekben.”
- „Csökkent a késések száma.”
- „Csökkent a csavargó gyermekeink száma, hisz diákjaink nagy számban vesznek részt délutáni szakköreinken.”
- „A viselkedési problémákat iskolán belül meg tudjuk oldani, a gyerekek és szülők is elfogadják a pedagógusok véleményét.”
- „Javult az iskolai magatartásátlag, csökkent a fegyelmi ügyek száma, fegyelmi tárgyalást nem kellett tartani.”
- „Magatartási probléma miatt ebben a tanévben nem kellett a Gyermekjóléti Központ felé jeleznünk.”
- „A program hatására az órák érdekesebbek, izgalmasabbak, a gyerekek az életszerű feladatokkal sokkal jobban tudnak azonosulni.”
- „A diákok aktívabban vesznek részt az órákon, többször segítettek egymásnak a feladatok megoldásában.”
- „A csoportmunkák alkalmával több gyereknek van lehetősége megnyilvánulni az óra menetében.”

A pedagógusok véleménye a program bevezetéséről:

- „Egyetlen nehézség, ami itt-ott előkerül, az IDŐ.”
- „Az óravázlatok időre történő elkészítése, még nem elég rutinszerű, néha nehéznek tűnik a feladatok kitalálása, de lassan beletanulunk. A letanított órákon még a 45 perc nem mindig elegendő.”

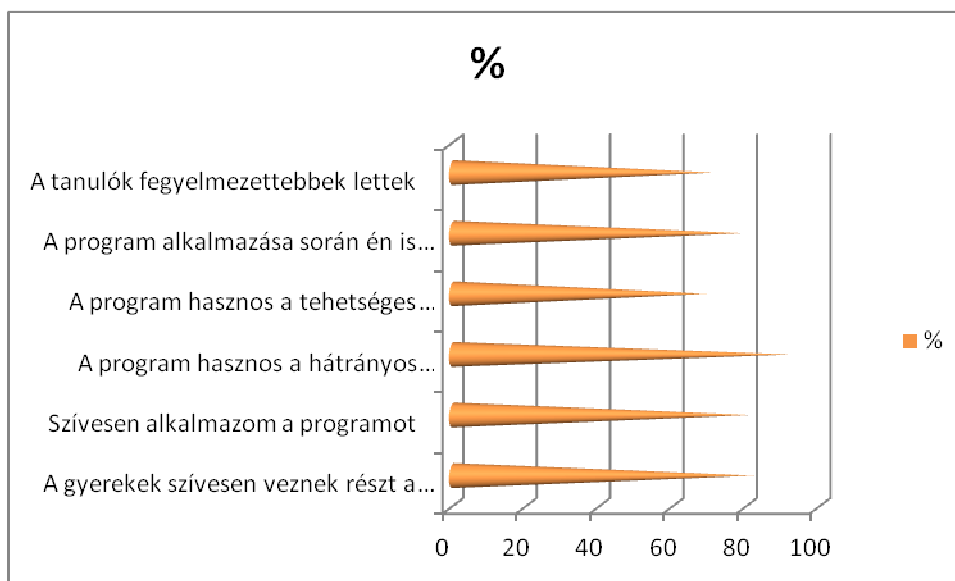
- „A csoportos órák megtartása azonnali sikerélményeket hozott a tanítók, tanárok számára. A legtöbb problémát az új ötletek megalkotása okozta, amelyben – egy idő után – úgy éreztük, hogy fogyott a lendület. Ezen hospitálásokkal és eszmecserékkel igyekeztünk átlendülni. Távlati célunk egy „feladat-bank” összeállítása és folyamatos gazdagítása, amely évről-évre segítségünkre lehet. Kissé nehéz még a csoportfeladatok nehézségi fokát megtalálni, mert a gyerekek nehezen értelmezik önállóan a feladatokat. Gyakorlatlanok még a munkamegosztásban, és a kulturált véleményalkotásban. Ezeket folyamatosan erősíteni és segíteni kell.”

A program hatása a tantestületre:

- „A közös alkotómunka során a csapatszellem a tantestületen belül erősödött, a kollégák közötti párbeszéd, az egymás segítése lett a jellemző.”
- „A szülők nagy bizalommal fordulnak az iskola felé, és egyre többen vesznek részt az iskolai programokon. Ezt segíti elő a Generációk Közötti Párbeszéd, mely szintén a KIP program része.”

Zárt kérdőíves felmérést készítettünk arra vonatkozóan, hogy a pedagógusok mennyire elégedettek a program bevezetésével mind a tanulók, mind a maguk tekintetében. Az eredményeket az 1. ábra foglalja össze.

1. ábra. A pedagógusok jellemző válaszai a program hatékonyságával kapcsolatban

Az eredményből kiderül, hogy a pedagógusok 71%-a véli úgy, hogy a *tanulók fegyelmezettebbek lettek* a tanítási órán. Feltételezzük, hogy azok a pedagógusok, akiknek nem egyezik ezzel az állítással a véleményük, egyébként is nehezebben tudnak fegyelmet tartani, ami személyes tulajdonságaiknak, alkalmazott fegyelmezési módszereiknek, technikájuknak is tulajdonítható, amely megváltoztatása, fejlesztése feladat lesz a számukra.

A pedagógiai kultúraváltás szempontjából fontos eredmény, hogy a pedagógusok 79%-a úgy véli, hogy *tanul, szakmailag fejlődik a program alkalmazása során*. Ma Magyarországon a tanítási kultúrában megtalálható a csoportmunka, mint technika, de annak alkalmazása nem elég ahhoz, hogy a gyerekek viselkedésében, a tanulói státuszkezelésben pozitív változás következzen be. Ahhoz, hogy minden tanuló

számára biztosított legyen a tanulásban történő előmenetel, a Komplex Instrukciós Programnak megfelelően a tanárnak meg kell tanulnia a diákok között kialakult státuszproblémák kezelését. A programban a tanár célja az, hogy minden diáknak megadja a lehetőséget a munkában való egyenrangú munkavégzésre, amely technika elsajátítása fontos feladat. Ezen kívül a pedagógusoknak meg kellett tanulniuk, hogy az új módszerben mi a szerepük az osztálymunka alatt. Ezért volt szükség a módszer bevezetése, elsajátítása során munkájuk folyamatos, szakértői ellenőrzésére, a kollégák közötti együttműködésre.

Jelentős különbség mutatkozik abban a tekintetben, hogy a pedagógusok hogyan ítélik meg *a program pozitív hatását a hátrányos helyzetű* (legtöbbször tanulásban lemaradt) és *a tehetséges tanulók tekintetében*. A pedagógusok 92%-a véli úgy, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek ismeretsajátítását, viselkedését javítja, formálja a program alkalmazása. Ez – ha a pedagógusok mindegyikében nem tudatosulva is – azt feltételezi, hogy a státuszkezelés az alulteljesítő gyerekek tekintetében eredményes. A pedagógusoknak csak a 69%-a véli úgy, hogy a program jó a tehetséges gyerekeknek is. Milyen szempontok, berögződések játszhatnak szerepet ennek a véleménynek a kialakításában? Először is fontos megemlíteni, hogy a pedagógusok tanítási kultúrájában még mindig a frontális osztálymunka foglalja el az első helyet. A H2O program annyiban változtat ezen a helyzeten, hogy a tanítási órák 15-20%-ban a Komplex Instrukciós Programot kötelező alkalmazni. Vagyis addig, amíg a 80-85% tanítási óra nagy valószínűséggel továbbra is a tehetségeseknek vagy éppen az átlagos képességűeknek szól, addig a programot alkalmazó iskoláknak a tanítási óráik fennmaradó 15-20%-ban kötelezőek a heterogén tanulói csoporton belül minden gyerek ismeretsajátítási igényét egyazon időben kielégíteni.

Nem minden pedagógus kedveli a csoportmunkát. A tanulóknál bekövetkezett pozitív eredmények hatására is csak a pedagógusok 81%-a állítja, hogy *szerepet játszik ez a fajta munkát*. Feltételezhetően a program alkalmazása kizökkenti őket a megszokott tanítási ritmusból, mivel itt többé már nem csak a tananyagot a tanulóknak felé történő egyszerű átadásáról szól, hanem komoly alkotó munkát is igényel minden óra megtervezése. Ez megterheli a pedagógust és mérlegeli a befektetett munkát és a sikert.

Biztató, miszerint a pedagógusok 82% úgy véli, hogy *a gyerekek szívesen vesznek részt a tanítási órán*. Ez arra enged következtetni, hogy már csak ezért az állításért is érdemes a pedagógusoknak átgondolniuk a program alkalmazását.

Tanulók véleménye a programról

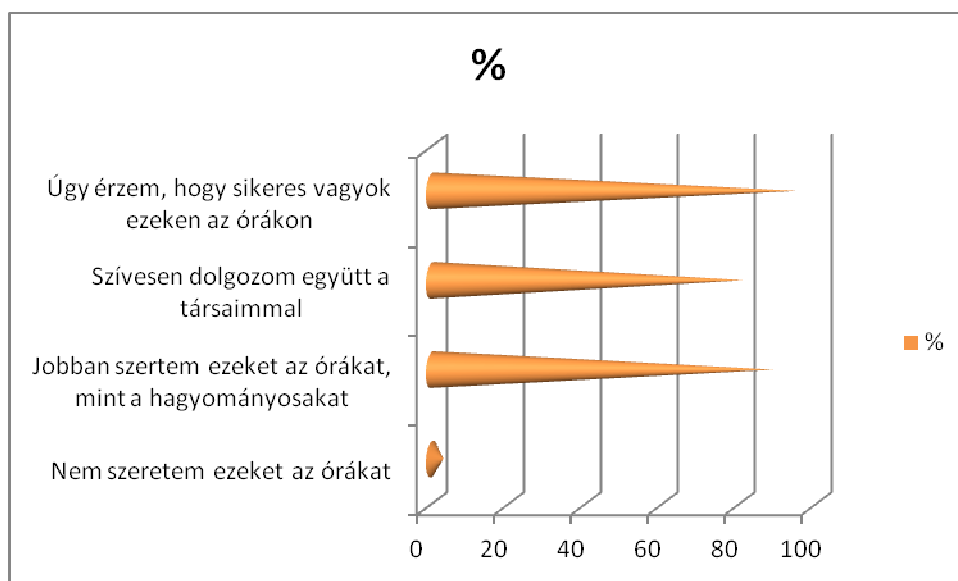
Fontosnak tartottuk megkérdezni a tanulók véleményét is. Feltételeztük, hogy a gyerekek szívesen vesznek részt a program által szervezett tanítási órákon és ez minden bizonnyal hatással van viselkedésükre és ismeretsajátításukra is. A nyitott kérdőíven az alábbi jellemző válaszokat kaptuk a gyerekektől a módszer kedveltségére vonatkozóan:

- „Ezek az órák nagyon jók, mert együtt kell dolgoznunk. Azért is jó, mert a tanárok kitalálnak mindig valami érdekeset.”
- „Könnyebb így együtt dolgozni, mert megoszlik a munka, és szórakoztatóbb az óra. Jobb feladatokat csinálunk, és az is jó, hogy minden tantárgyból van ilyen óra.”

- „Jó, hogy együtt meg lehet beszélni a feladatokat.”
- „Nekem a KIP-es óra tetszik, mert így sokkal könnyebben megy minden és jobban megtanulok mindent.”
- „Azért szeretem, mert ott lehet rajzolni. Közelebb ülünk egymáshoz. Nem vesszük észre, hogy tanulunk.”
- „Jól érzem magam az órákon, mert jó valamilyen feladatot (felelős) ellátni. Jó másokkal együtt dolgozni.”
- „Én azért szeretem azokat az órákat, mert együttműködik az egész osztály.”

A gyerekek körében zárt kérdőív segítségével reprezentatív felmérést végeztünk a program kedveltségéről (2. ábra).

2. ábra. A program kedveltsége a tanulók körében

Beszédes eredmény, hogy a tanulók 95%-a úgy gondolja, hogy *sikeres ezeken az órákon*. Ez annak tulajdonítható, hogy a program fontos része a tanulók figyelmének a ráirányítása arra, hogy mindenki jó valamiben. A pedagógus célja olyan feladatok összeállítása, hogy a tanulónak lehetőségük adódjon sokféle képességük felhasználására. A válaszok magas aránya azt is feltételezi, hogy a pedagógusok megtanulták, értnek, jártasak az ilyen kívánalmaknak megfelelő óravázlat összeállításában.

A tanulók 89%-a válaszolt arra a kérdésre igennel, hogy *jobban szereti-e ezeket az órákat a hagyományos óráknál*. A válaszból arra lehet következtetni, hogy a tanulók szeretik a többféle képességet felszínre hozó, a magasabb szintű gondolkodásra készítő feladatokat. Élvezik, hogy a nyitott végű, több megoldást kínáló feladatok egymástól független, kreatív gondolkodásra, problémamegoldó képességük fejlesztésére készíteti őket. Érdeemes a tanulók választát összehasonlítani a pedagógusok válaszával. Míg a pedagógusoknak csak a 82%-a véli úgy, hogy a tanulók szívesen vesznek részt a program szerint szervezett órákon, addig a gyerekeknél ez az arány 89%. Vagyis a pedagógusok – még ha kis mértékben is – tévednek a módszer tanulói kedveltségének a megítélésében. Bár a különbség nem nagy, az üzenete mégis az, hogy a pedagógusok véleménye a tanulók iskolához fűződő érzéseiről – benne a tanórák kedveltségéről – olykor téves.

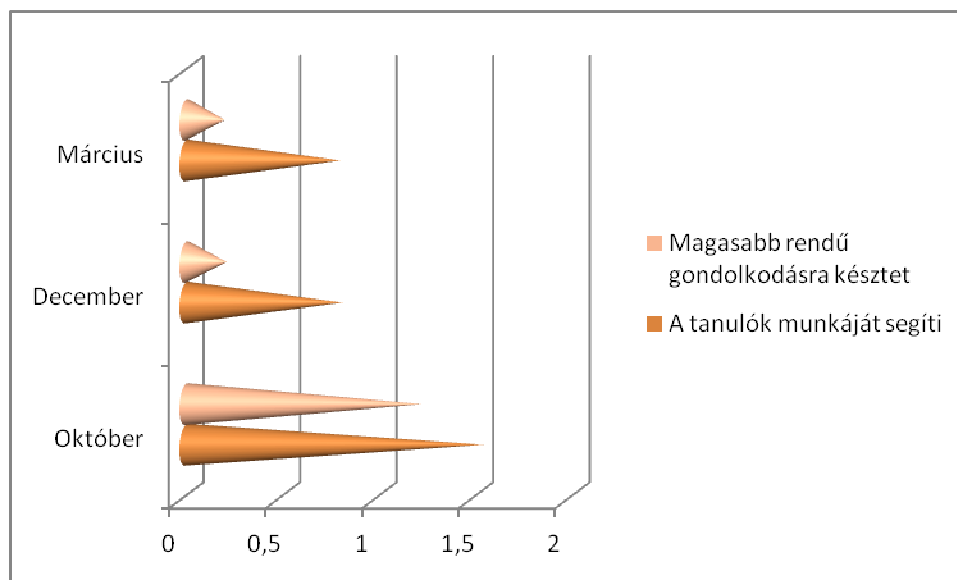
A tanulók 3%-a azonban *nem szereti ezeket a tanítási órákat*. A pedagógusok elmondása szerint ők a jó tanulók csoportjába tartozó gyerekek, azok, akik tárgyi tudásuk birtokában a frontális tanítási órán leggyakrabban kommunikálnak a tanárral és akik a legtöbb jó választ adják a feltett kérdésekre. Ez érthető. Ezek a tanulók élvezik, büszkék arra, hogy tudják a tananyagot és a pedagógus kérdéseire a válaszokat. A pedagógus számára fontos annak megértése, hogy ezeknek a gyerekeknek a Komplex Instrukciós órákon a differenciált egyéni feladatokon keresztül kell üzeniük, és azt is, hogy továbbra is a magas arányban jelenlévő hagyományos tanítási órák kedveznek jobban számukra. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a program szerint szervezett 15-20%-nyi tanítási óra megerősíti a tanulásban lemaradt gyerekek tudását, amely kihat a hagyományos tanítási órákra, lehetőséget adva a pedagógusnak arra, hogy megfelelő ütemben haladjon a tananyaggal és ne azzal töltse a tanóra értékes perceit, hogy a tanulásban lemaradt gyerek tudásszintjének megfelelően újra és újra visszatérjen egyes tananyagrészek magyarázatához. Ez végső soron a tehetséges gyerekek órai munkáját, ismeretelsajátítását jelentősen befolyásolja.

A pedagógusok órai viselkedésében bekövetkezett változás

A program megköveteli, hogy a pedagógus átgondolják órai munkájukat, megnyilvánulásait, viselkedésüket. Feladatuk, hogy a hagyományos irányító szerep helyett szervező szerepbe lépjenek. Ennek a viselkedésformának a kialakítása a program bevezetésétől eltelt hetedik hónapban volt jelentősen érzékelhető, mérhető a programot alkalmazó nyolc új iskolában.

A pedagógusok viselkedésének az irányítására tanári megfigyelő lapokat alkalmaztunk (1. számú melléklet). Arra kértük a pedagógusokat, hogy hagyják el a hagyományos, legtöbbször frontális osztálymunkához fűződő viselkedésüket. Kihívást jelentett számukra, hogy többé már nem a tanulók munkájának a segítése, a kérdések feltevése, az utasítások kerültek előtérbe, hiszen ezek a viselkedési formák a jól átgondolt feladatok összeállításával többé nem játszanak központi szerepet. A pedagógusok feladata a csoport munkájának figyelése, visszajelzés a tanulók teljesítményéről, az eltérő képességek felismerése és elismerése, a tanulói szerepek betöltésére történő biztatás és legfőképpen a figyelem felhívása a tanulók közötti együttműködésre és a betartandó szabályokra volt. A 3. ábra azt mutatja be, hogy a program alkalmazásának előrehaladásával hogyan következett be változás a pedagógusok viselkedésében a *magasabb rendű gondolkodásra készítet* és a *tanulók munkáját segíti* órai viselkedésében.

3. ábra. A pedagógusok viselkedésében bekövetkezett változás a program bevezetését követő hét hónapban

A *tanulók munkáját segíti* viselkedési forma a tanulók tevékenységének tanári irányítását, a tevékenységbe történő beleszólást jelenti. Az ábrából leolvasható, hogy októberben a változó átlaga a mintában 1,54 (1,23 és 1,74 közé esett a megfigyelések 93%-a), decemberben a mintában az átlag 0,81 (0,36 és 1,01 közé esett a megfigyelések 92%-a), míg márciusra az átlag 0,08-ra csökkent (0 és 0,22 közé esett a megfigyelések 93%-a). Kijelenthetjük, hogy a pedagógusok az idő előrehaladásával felhagytak e munkaformában a „hagyományos” tanári tevékenységi formával, vagyis a tanárok fokozatosan megértették új tanórai szerepüket és egyre inkább képesek voltak a tanulókat önálló munkára bírni.

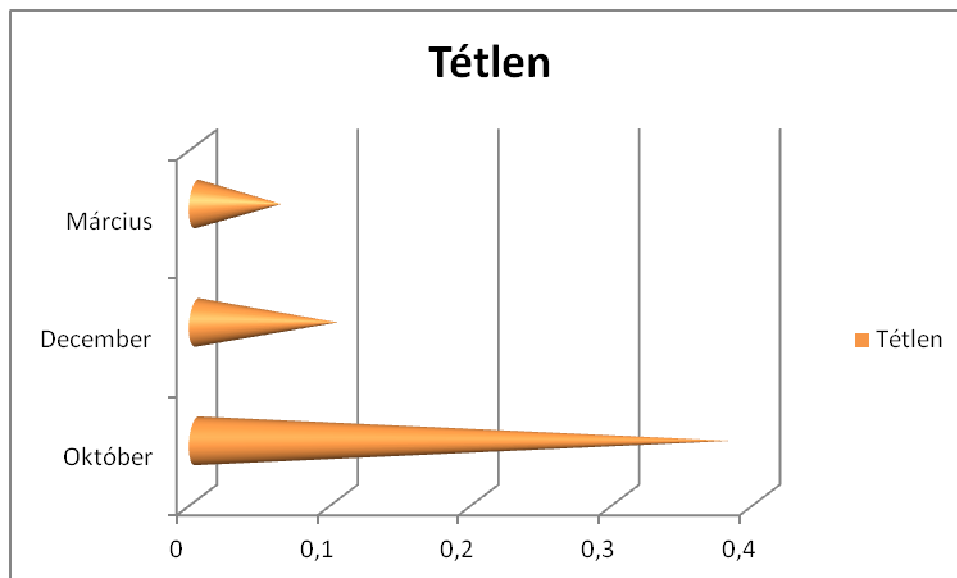
A *magasabb rendű gondolkodásra késztet* tanári viselkedés a tanulók gondolkodásának irányítását, újabb kérdésekre történő reagálást jelenti, ahol a tanár – látva a feladat megoldása közben jelentkező megtorpanást – a tanulók segítségére siet. Októberben a változó értéke 1,22 (0,63 és 1,3 közé esik a megfigyelések 93%-a), decemberben 0,21 (0,12 és 0,47 közé esik a megfigyelések 93%-a), míg márciusban 0,2 (0 és 0,25 közé esik a megfigyelések 93%-a) volt. A tanárok ennél a tevékenységi formánál is bizonyították fejlődésüket.

A tanulók órai viselkedésében bekövetkezett változás

A program a pedagógusok viselkedésével párhuzamosan a tanulók órai megnyilvánulásaiban is változást eredményezett. Szoros összefüggés mutatkozik a két fél viselkedésének az alakulásában. A diákok munkájának megfigyelésekor (2. melléklet) vizsgáltunk több – negatív – tanulói megnyilvánulási formát is, amelybe a *tétlen* viselkedésforma is megjelent. Ez a változó ugyancsak fontos mutatója lehet a diákok közötti együttműködés hiányosságának.

A gyerekek viselkedésében fellelhető *tétlen* mutató a program kezdete óta eltelt idő növekedésével csökkent. Míg októberben csoportonként átlagosan 0,38-szor, addig decemberben 0,1-szer, márciusban, pedig mindössze 0,06-szor figyelhattünk meg tétlenséget. A tanulók órai megnyilvánulásában bekövetkezett változást a 4. ábra mutatja.

4. ábra. A tanulók órai munkájában bekövetkezett változás a program bevezetését követő hét hónapban

A mérési eredmények azt mutatják, hogy a tanárok irányító tevékenységének a csökkenésével növekszik a gyerekek csoporton belüli együttműködése, amelyről arra következtetünk, hogy a hagyományos tanári tevékenységek leépítése és az új motivációs formák megjelenése a diákok közötti kapcsolatokat, együttműködést segíti.

A pedagógusok óravázlat-készítési technikájának a fejlesztése

A program bevezetését követő első évben a programba belépő új iskolák a hejőkeresztúri pedagógusoktól segítséget kaptak tanórai munkájuk felépítéséhez. Ennek legfontosabb része a program igényeinek megfelelő óravázlat elkészítése volt. Az év során 5008 óravázlat került átnézésre, véleményezésre. A követelménynek megfelelően minden iskola teljes munkaközösségének alkalmaznia kellett a programot, amelyhez hozzátartozott pedagógusonként minimálisan havonta négy óravázlat elkészítése.

Megállapítjuk, hogy az iskolák teljesítették az elvárást mind mennyiségben, mint minőségben. Az óravázlatok elkészítésénél a kezdeti időszakokban az alábbi jellemző hibákkal találkoztunk:

- a csoportfeladatok nem feleltek meg a nyitott-végűség követelményének, nem adtak alkalmat a tanulók közötti vitára;
- olykor az ötletből kifogyva a pedagógusok minden csoportnak azonos feladatot adtak az osztályon belül, versenyhelyzetet teremtve;
- a csoportfeladatok nem voltak eléggé és egyformán kihívóak, motiválóak;
- a pedagógusok túlméretezték időben a feladatokat, a csoportfeladatok hossza nem tette lehetővé a tanulók differenciált egyéni fejlesztését;

- a differenciált egyéni feladatok nem használták fel a csoportmunka eredményét, így a tanulók nem tartották fontosnak a közös munkát, hisz egyéni sikerük nem attól függött;

A program előrehaladásával a pedagógusok egyre nagyobb gyakorlatra tettek szert az órai munka összeállításában. Jelentős változás következett be abban a tekintetben, hogy míg a program kezdetekor egyetlen óravázlat (0%) sem felelt meg minden tekintetben a módszer követelményeinek, addig egy év elteltével a pedagógusok 98%-a köztük páran még mindig kis irányítással, de képesek voltak a követelményeknek megfelelő óravázlatot összeállítani.

Összegzés

Az iskolák az első évben kemény munkát végeztek. A pedagógusok arra törekedtek, hogy mind tartalmilag, mind technikailag megfelelő színvonalon szervezzék meg a tanítási órákat, az iskolai munkát. A második évben már könnyebb feladatuk lesz, az elsajátított ismereteknek megfelelően készség szinten kell alkalmazniuk a módszert.

A H2O program olyan pedagógusokkal szeretne dolgozni, akik az elméleti ismereteiket a tanítási gyakorlatuk során értően és technikailag magas szinten képesek alkalmazni. Mivel a kulturális tőke előállításának fontos színtere az iskola, nem mindegy, hogy a felnövekvő generációkat oktató pedagógusok milyen elméleti tudással és gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek. *Jánossy Ferencnek* (1966:220-221) a múlt század derekán megfogalmazott gondolatai, amely szerint „...a 'know how', vagyis a 'mit és hogyan' széles körű ismerete képezi a legfejlettebb technológia nélkülözhetetlen alapjait”, ma is érvényes irányelv a H2O a tehetségekért programban. A pedagógusokat ennek kivitelezésére szeretnénk megtanítani. A siker elérésében a pedagógusoké a fő szerep, a gyermek „csak teszi, amit kérünk tőle”.

Irodalomjegyzék

- JÁNOSSY Ferenc (1966): *A gazdasági fejlődés trendvonalai és a helyreállítási periódusok*. Budapest: KJK.
- K. NAGY Emese (2012): *Több mint csoportmunka*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

1. számú melléklet

Tanári megfigyelő lap

Tanár:

Dátum:

Megfigyelést végző személy:

Megfigyelés időtartama:

Osztály:

Tantárgy:

Kategória	Esetek száma	Összesen	%
1. A tanuló munkáját segíti			
2. Tanuló vagy osztály megfigyelését végzi			
3. Tájékoztató, utasít, meghatároz			
4. Tényszerű kérdéseket tesz fel			
5. Magasabb-rendű gondolkodásra készítet			
6. Visszajelzést ad az egyénnek vagy a csoportnak			
7. Képességekről beszél			
8. Illetékességet erősít			
9. Szerepekről beszél			
10. Együttműködésről és szabályokról beszél			

2. számú melléklet

Megfigyelőlap az egész osztály részére

Dátum:

Tanár:

Felnőttek száma a teremben:

Tanulók létszáma:

Évfolyam, osztály:

Tanítási egység témája:

Megfigyelést végző személy:

Megfigyelés időtartama:

Csoportok:	Beszélgetés, tevékenység	Anyagkezelés	Olvasás, írás	Feladattal kapcsolatos nézelődés figyelem	Tétlen	Felnőttre vár	N sor összege
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
N oszlop összege							